

1905: Stort skrik og glissen ull

Tourainske meditasjoner

Per Otnes

Universitetet i Oslo

p.j.otnes@sosiologi.uio.no

En kollega ga for få år siden ut boka *La plus importante bagatelle du monde*. Den handler ikke om norske forhold, men kanskje tittelen passer på den store hundreårsmarkeringen likevel. Trolig passer den også på de hendelser markeringen skal feire, unionsoppløsningen i 1905. Det var iallefall en vanlig mening blant norske historikere på 1970-tallet. Da de døde ut, de heroiserende forskergenerasjonene som selv tok del eller direkte traderte fortellingen om unionsoppløsningen, ble tonen en annen blant yngre etterfølgere: 'Det var jo bare en personalunion, og det gikk jo fredelig for seg'.¹ En bagatell eller nesten det i retrospekt.

Men hva var da 1905, hva var unionsoppløsningen sosiologisk sett? Og hva er nåtidens 'markering'? Begge er sosiale bevegelser, det er i alle fall sikkert. Ikke dermed sagt at det er den eneste type begrep som kan legges på hendelsene. Man kunne se dem som politisk mobilisering, som 'folkereisning', som 'nasjonsbygging' eller befestning av et noe uklart 'imagined community', som lokalt 'topp'-politisk forhandlingsforløp – 'how nations negotiate', videre som 'historisk begivenhet', som militær strategi osv. Eller man kunne anlegge et diskursanalytisk perspektiv og si det handlet om å konstruere en fortelling (*un récit, a narrative*) med sine helte- og fiendebilder.² Men alt dette grenser opp til forskjellige begreper om sosiale bevegelser. Og det reiser, som vi skal se til slutt, en viss tvil om noen av bevegelsesteoriernes autonome status.

Teoriene om bevegelser har endret seg ganske mye i senere år, med navn som Melucci, Alberoni, Tarrow, Jasper, Crossley, teorier om ressursmobilisering og 'framing', flere av dem godt formidlet av kollega Kjell Kjellman her

hjemme.³ Jeg holder meg likevel i første omgang til Alain Touraine (1925-), dialektikeren blant dem, med spennende analyser av kvinnebevegelsen, miljøbevegelsen, Allendes Chile, Solidarnosc, og ikke minst av arbeiderbevegelsen, som er den mest fullstendige bevegelse ifølge ham.

En bevegelse er ifølge Touraine preget av minst en av tre hovedmotsetninger som han kaller identitet, opposisjon, og totalitet (I-O-T): Identitet – bevegelsen kan vite hva den er og hva den vil. Opposisjon – den kan vite hvem eller hva den er imot. Totalitet – den kan få aksept på at den representerer allmenne samfunnsmessige verdier. (1) En ren I-gruppering blir da ifølge Touraine en *pressgruppe* med begrenset virkning. (2) En ren O-gruppe utgjør en *protesterende kraft*, og (3) en ren T-gruppe en *sosial idébevegelse*.

(4) Kombinasjonen av I og O utgjør en *kravbevegelse*, 'vi vet hva vi vil og hva vi er mot', mulig eksempel Attac.⁴ (5) Kombinasjonen av I og T er en *samfunnskritisk bevegelse*, 'vi vet hva vi vil og vi vil gjøre det allmengyldig'. Et samtidig utpreget eksempel er den nyliberale bevegelsen, 'all makt til markedet – ingen kan da ha imot det? (TINA – there is no alternative)'. (6) Og for det sjette danner T og O i forening *sosiale reformkrefter*, 'alle gode krefter må samle seg for å bli kvitt dette ondet'. (7) Endelig er – eller var – arbeiderbevegelsen på den ene siden og "industriledernes verden" på den andre trolig de viktigste, mest fullstendige sosiale bevegelser vesten har sett – I, O og T i god forening.⁵

Ut fra dette perspektiv var de sosiale bevegelser som ledet fram til 1905, i hovedsak protestbevegelser – de visste først og fremst hva de var mot, svensk dominans i unionen. De visste i mindre grad hva de var for. Eget utenriksvesen var et rederkrav, i utgangspunktet ikke et folkekrav, heller ikke eget kongehus. Det var først da begivenhetene skjøt fart, for ikke å si at de ble hausset opp – selv datidas med vår tids mål, primitive media var gode på slikt – at slike krav este ut og fikk massiv støtte i folkeavstemninger. Og hva 'det norske' egentlig er, om det er enhetlig eller delt, det strides vi ennå om. Tenk f.eks. på Rokkan og Valens idé om det politiske Norge som 'egentlig tre land, ikke ett' (jf. under).

Hadde 1905-bevegelsene totaliserende ambisjoner? Noen ville nok gi inntrykk av det, rett til politisk selvstyre også for små nasjoner.⁶ Slike prinsipper fikk nok seinere et oppsving f.eks. med president Wilsons innsats på Versailles-konferansen, men egentlig mest på papiret. For tenk på mellomkrigstidas vaklende småregimer i Baltikum, på Balkan og i Sentral-Europa. I perioden etter 1945 druknet slike prinsipper i blokkpolitikens 46 år. Og

hva dagens oppsving for nye små nasjoner angår – hvor mye er stormakters splitt og hersk, og hvor mye reell nasjonal uavhengighet? Kort sagt, totalitet forstått som overensstemmelse med allmenngyldige prinsipper om nasjonalt selvstyre er omstridt, av begrenset kraft, til dels rene skuebrød, tydeligst kanskje i form av de mange 'nye nasjoner' som fikk formell politisk uavhengighet på 1960-tallet, angivelig for å gjøre slutt på nykolonialismen.

Vi har snakket om bevegelser, ikke om *en* bevegelse. Hva var 1905-hendelsene sammensatt av, hva for sosiale lag deltok, med hvor sterk eller svak innsats, og i 'systembærende' dvs. initierende, autonome eller 'systembårne' dvs. nølende, etterfølgende roller (Lysgård), og ikke minst, på vilken side? De ledende kom som vanlig er fra høyere samfunnslag. Lenin var advokatsønn, Tranmæl som malersvenn utpreget arbeideraristokrat, typene Gerhardsen og Bratteli er sjeldne unntak. Oppslutningen nedenfra var fra først av en blek og usikker sympati som ble vekket til engasjement da det dramatiske ble så sterkt framhevet. Og innenfor overklassene sto de unionsvennlige lenge sterkt. I Kristiania feiret de ledende lag lenge 4. november langt mer markert enn 17. mai. Ledende intellektuelle var innbitte unionstilhengere som med uvilje lot seg ta av strømmen først da den var blitt overveldende. Hvis det var et kupp det Michelsen sto for 7. juni, ja, så var det et elitekupp, et overklasseskupp, og det et med vestnorsk tendens. 'Norge 2' vant over 'Norge 1', den østnorske overklassetradisjonen. Og Rokkan og Valens 'Norge 3', Nord-Norge, var den gang en lite betydelig tilnærmet indre koloni, på offisielle kart gjengitt i mindre målestokk, på lignende vis som Spitsbergen i dag.

De sosiale bevegelsene som førte fram til 1905 var med Sartres begreper snarere serie enn gruppe. Det siste forutsetter en spontan, lederløs reisning nedenfra, den første ledelse, orden, et visst begynnende byråkrati og hierarki. Gruppen i fusjon har ingen eliter, serien har. Sartres viktige distinksjon, i Norge formidlet og bearbeidet i flere mye leste arbeider av Dag Østerberg (f.eks. *Sosiologiens nøkkelbegreper*, nå i sin 6. utgave), synes å være anatema for teoriene om sosiale bevegelser. 'For radikalt' for mange kanskje; Sartres ureksempel på en gruppe i fusjon er mengden som stormer Bastillen 14.7.1789.

I utgangspunktet var 1905 altså en partisiell utpreget elitebevegelse⁷ med basis i Stortinget og støttet av andre elite-aktivister så som 'poetokratiet'. Hadde det fortsatt slik, ville ordet 'bevegelse' til slutt passet dårlig, det hadde snarere blitt en 'elitenes sirkulasjon' (Pareto), bare stridende parlamentarikere, pressefolk og poetokrater. Men de vant bred folkelig oppslutning i noen avgjørende faser: 'Har du hørt hva svensken siger, unge norske mand?' Det

ble nesten krig, eller mange trodde det, og unionsmotstanderne dro full fordel av nesten-førkrigs-situasjonens hysteri. Massene kom i bevegelse. Ikke rart når onkel eller far og sønner må forberede seg på å gå i felt. Systemet, eller en tendens i det, har da effektivt kolonisert livsverdnene (Habermas).

Jaspers *The Art of Moral Protest*⁸ skiller med delvis støtte i Habermas mellom gode og dårlige bevegelser, de første kommunikative, de andre manipulative. 1905-bevegelsen hadde innslag av begge, men overvekt av det siste, særlig i tidlige faser. Elitene ønsket bl.a. 'revansj etter den ydmykende retretten for svensk krigstrussel i 1895', sml. Otnes (1973:29-30).

I litteraturen om sosiale bevegelser nevnes Richard Sennett sjelden. *The Fall of Public Man* har passert de 30 og huskes vel best for tankene om intimitetstyranniet og om presentasjonskultur versus indisiekultur.⁹ Jeg har tidligere (TfS 1991) kritisert Sennett som bevegelses-teorietiker. Hans teori om det såkalt 'destruktive Gemeinschaft' bygger på en misvisende forståelse av Tönnies begrep om Gemeinschaft. For Tönnies står Gemeinschaft for deling og omsorg versus Gesellschafts bytte og beregning. Det har ikke noe med Sennetts "full and open emotional relations with others" (FPM s. 221) å gjøre. Et destruktivt Gemeinschaft forstått ifølge Tönnies vil da skade medlemmene i den grad det bryter ned tilvant solidaritet og omsorg.¹⁰ Sennetts versjon er en helt annen, hans destruktive Gemeinschaft er opptatt av å fantasere fram innbilte kollektive personligheter og farlige fiender for å styrke oppslutningen om radikale borgerlige elementer som ikke lenger har noen felles grunnleggende krav og ønsker. Falske fiendebilder er en mer dekkende betegnelse, falske fiendebilder som likevel får gjennomslag.

Ser vi Sennetts destruktive bevegelse i lys av Touraine, utgjør den derfor en I-bevegelse uten T og uten O, men som prøver å bøte denne mangel ved å fantasere fram det siste, en fantasmagorisk ytre fiende eller fare.

Men misvisning som dette betyr ikke at Sennetts teori *aldri* passer. Ett av hans eksempler er den franske Dreyfus-saka, omtrent samtidig med vår unionsoppløsningsbevegelse. I ettertid og til venstre for sentrum står den for de fleste som en seier for rettferdighet mot korrupt byråkrati, med Zola og hans "J'accuse" som viktigste *whistleblower* og helt. Ikke slike for Sennett nei, for ham er Zola en hovedskurk, en som mer enn noen fikk affæren personifisert og stemplet, delt i gemene skurker og noble helter. Stemningen ble pisket opp, og Frankrike delt i pro- og anti-Dreyfusarder i nesten en mannsalder.

Jeg har ingen vansker med å ta parti for Dreyfus og hans tilhengere. Likevel er det klart at Sennetts analyse også har noe for seg. Stemningen ble

unødig bitter, ja hatefull, og langvarig selv om både motsetninger og resultater var uklare. Bevegelsen for unionsoppløsning derimot ble bare mer unntaksvis langvarig, men unødig bitter og tilspisset, det var den iallfall på sitt høydepunkt.

Etter dette passer hendelsene omkring 1905 nesten påfallende godt inn i Sennets begreper om destruktivt Gemeinschaft (falske fiendebilder). Vi fikk bildet av 'svensken' som overlegen, stiv, latterlig arrogant, endatil som en farlig fiende, en latent trussel mot vår territoriale integritet. Slike bilder kaller snarere på latteren i dag – vi har aldri vært bedre venner på tvers av grensene. 1905 som destruktivt Gemeinschaft: elitene haussa opp et falskt bilde av Sverige som fiende, kanskje som 'vikarierende motiv' (Seip) for å glatte over interne motsetninger.

Her passer imidlertid til dels også et annet sett begreper, de til nasjonalitets-sosiologer som Benedict Anderson og Anthony Smith. Den siste minst, for ingen kan hevde at forskjellen på norsk og svensk nasjonalitet bygger på forskjell i *ethnies*, *ethnic communities*, med tusenårige historiske røtter. Anderson derimot har mere for seg, tankene om hvordan nasjoner, produkter av nyere historie, blant annet konstituerer seg gjennom å dyrke og konsekrere 'store begivenheter' – seire, nederlag, bragder i vitenskap, kultur mm.¹¹, utmerket råmateriale for aspirerende så vel som etablerte bevegelser. Ingen tvil om at Norges 1905 passer her – eller at det har vært forsøkt passet inn, for den nåtidige 'markeringsbevegelsen' er et gjenopplivingsforsøk av en begivenhet som i mange år tapte mye av sin glans og sitt samlings-potensiale.

Og så da, hur gick det sen? Hva skjedde? Vi sto igjen med en helt grønn utenriktjeneste, uten noen som helst tradisjon og erfaring, begge avgjørende viktig for et godt diplomati.¹² Hundre år etter har den lært, men ikke mye. Oslo-avtalen var en tvilsom ære, og trenger jeg si Tsunami, eller Sbreinitca, eller Sri Lanka? Et likestilt felles svensk-norsk diplomati hadde vært å foretrekke, for svensk utenriktjeneste har tradisjoner iallfall tilbake til trettiårs-krigen, kanskje til Gustav Vasa.

Bare kort etter 1905 fikk norsk utenriksledelse utfordringer den skilte seg dårlig fra (Keilhau 1935:497 ff). Nybegynneren Løvland proklamerte snart at vår beste politikk var "ingen utenrikspolitikk at have" – og på det nivået har det på mange måter fortsatt. UD-taburetten har ofte vært besatt som om det var en slags nasjonal fylkesmannsstilling, en man oppnår mer som belønning for lang fartstid og en viss, stundom motstrebende almen aktelse, ikke for noen egentlig relevant erfaring eller sakkunnskap. Og når karrierediplo-

mater en sjelden gang har fått prøve seg, har det ikke gjort saka stor bedre, jf. samtidas kritikk av Thorvald Stoltenberg.

Det honorære konsulatvesen som vi og andre land holder oss med, er i hovedsak en ren borgerlig høflighetsgest, våre handelsinteressers virkemiddel for å gjøre ære på velstående kontakter i utlandet (og kanskje motta tilsvarende mottytelser selv). Selv en ikke-marxist kommer her lett i tanker om Marx og Lenins staten som organ for de herskende klasser. Tittelen (general-)konsul er fin å ha i tillegg til administrerende direktør, overlege, høyesterettsadvokat osv., særlig i mindre byer.

Vi fikk et tilsvarende nydannet, grønt og lite kongehus i en fattig utkant, akseptert, men neppe på linje med utlandets største.¹³ Vi fikk et svekket militærvesen uten kamperfaring og uten tradisjon, det også. Og med en ytterst tve-tydig innsats i 1940, da den ferske kongen vant sin største seier, noe som gjorde at han kunne mottas med ovasjoner etter fem år i eksil. Og norsk samepoli-tikk hadde kanskje vært mindre brutal hvis forhandlingene om Reinbeitekonvensjoner med Sverige ikke hadde blitt til et langtrukket, bittert etterspill til unionssaka (de holder ennå på!), jf. Erling Laes *Fra Karlstad-forhandlinger til reinbeite-konvensjon*, og min egen *Den samiske nasjon*.¹⁴

Kort sagt, vi hadde stått oss bedre på en modifisert, likestilt, fortsatt union, og så på sikt heller søke den utvidet til hele Skandinavia enn å starte from scratch i steinrøysa, i en formell men ikke særlig reell uavhengighet. Slik jeg forstår den nye 'markerings'-boka til Bo Stråth (2005) er en hovedkonklusjon gjennom hans overdådige mylder av personalhistorie, at dette også hadde vært en mulighet, kanskje bedre.

Og hvorfor begrense seg til Skandinavia? Man kunne gjerne tenke seg Nordtyskland som et slags kulturelt *Süd-Skandinavien*, med Frankrike-Be-Ne-Lux som et tilsvarende *Scandinavie meridionale*. Slik kunne vi fått et kulturelt og sosialt (nord-)europeisk fellesskap, befridd fra den ødeleggende økonomiske nyliberalismen. Javisst er det kontrafaktisk utopi, men en som kanskje kunne spart oss for nye opprivende strider, nye mer eller mindre falske fiendebilder: bevegelsene for og mot EEC-EF-EU. Etter mønster av Ernesto Che Guevara tillater jeg meg å ha patriotiske følelser for alle land i Norden, og hvorfor ikke? for alle land så langt språk- og kulturforståelsen rekker.

Flere har spekulert på om fortsatt union kunne spart oss for okkupasjonen 1940-45. Jeg tviler, jeg mener en 'fransk løsning' ville vært mer sannsynlig: det meste av Norge, inkl. hele kysten under nazistyre med det meste av Sverige skinnautonomt som et slags Nordens Vichy. Og en Pétain som

leder hadde de sluppet, for datidas svenskekonge var tyskvennlig så det holdt.

Tilbake til Touraine nå: En vinnende, ren protestbevegelse risikerer selvutsettelse straks den har vunnet tilnærmet endelig seier over sin motstander: 'Hva skal vi nå være mot?' Slik gikk det da også fort med unionsoppløsningsbevegelsen. Der har den tross alt en fordel i forhold til EU-frontene hvor striden blusser opp igjen og igjen med overdrivelser, fiende- og vennebilder, helte- og skurkemyter, nesten helt i Sennetts ånd, to gjensidig 'destruktive Gemeinschaft'. Ikke dermed sagt at jeg er for EU, jeg er fortsatt sterkt mot dette nyliberale europeiske byråkrati, mens Internasjonalens alternativ '(lønns-)arbeidere i alle land, foren dere' høres kanskje fjernt, men ikke mindre forlokkende ut, med et 'kulturenes Europa' som en mindre omtvistet mulighet.

Med hensyn til 2005 og nåtidas feiring må den kalles en utpreget identitetsbevegelse. Den er ikke mot noe som helst, og initiert fra oven. Vi skal feire oss selv, men med markering, ikke jubileum. Det siste kunne jo støte noen eller gi inntrykk av at vi er imot andre unioner. I den grad den forrige, parlamentarisk svake men ellers utrolig standhaftige regjering Bondevik II utviste noen statsmannskunst var det kanskje nettopp på et slikt plan, kunsten å vekke oppsikt uten å vekke anstøt, et visst talent for å reise store, men 'snille' saker, slike som skal engasjere og samle opplutning uten å støte noen. Når man ingen egentlig politikk har, eller den man står for støter stadig flere fra seg, da øker etterspørselen etter slike saker – symbolpolitikk, avledningsmanøvre, brød og sirkus. Verdi-kommisjonen var et lite vellykket første forsøk. Og Makt- og demokratiutredningen ga en liten overraskelse, "politikens forvitring" som nå søkes tilbakevist av initiativtakerne. Men feire, unnskyld, markere 1905, det samler bra oppslutning iallfall så langt. Det kunne trengtes før siste valg, selv om det ikke var nok.

Norske historikeres dominerende fortelling om post-1905 er 'den nye arbeidsdagen'. Kontrafaktisk igjen, men er det nevneende grunn til å tro at den ville blitt mindre arbeidsom, mindre innbringende i en modifisert fortsatt union med Sverige? Hvis svaret er nei, ja, så blir det videre et spørsmål om ikke en unionsoppløsning mest til gagn og glede for små nasjonale eliter (smaller pond, bigger frog) satte et dårlig signal for småstatsmangfoldet slik det framsto i Europa etter 1918, og i tidligere koloniland etter 1962. Lite reell selvstendighet som øker lokale elites status¹⁵ langt mer enn folkemas-senes velferd?

Og er det grunn til å tro at vi hadde blitt 'mindre norske' i en fortsatt union? Snarere tvert imot, det hadde holdt bevegelsen levende lenger også i folkedypet dersom opposisjons-aspektet hadde fått bestå, trolig mildnet, men likevel, Norge som et varig 'ikke-Sverige', fortsatt nær forbundet med denne sin 'motsetning'.

Når jeg prøver å sette meg inn i ulike teorier om nye og gamle sosiale bevegelser får jeg stundom et beklemmende inntrykk av at forskningsinteressen ikke sjelden bunner i et ønske om å kunne holde oppsyn eller kontroll med dem, containment, if need be even aided disintegration.¹⁶ I andre tilfeller bunner interessen selvsagt også i støtte, endog begeistring for massebevegelser 'nedenfra' og deres krav og visjoner. Men uansett er det uheldig, ja, misvisende å behandle bevegelser som om de var lukkede systemer, f.eks. à la Luhmann. Hva enten de er dannet *from above* eller *from below* (Nilsen fn 3 og 7) plasserer de seg i maktfelt hvor de ikke er alene, og hvor kamp om deltakelse og press om utelukkelse begge er store. Hva for midler andre aktører vil bruke med eller mot dem avhenger bl.a. av om de representerer trusler, utfordringer, innovasjon. Fokuseres det på trusselen og denne sees som stor, kan drastiske virkemidler tas, ofte diskret, i bruk: infiltrasjon, motarbeiding, endog provokatører for å stille en populær bevegelse i dårlig lys. En redelig forskning må ha blikk også for slikt, noe som krever en historisk, en dynamisk, ikke statisk analyse, rett og slett fordi belastede kilder kan holdes effektivt skjult i tiår om ikke lenger. Heldigvis fins det flere eksempler også på denne slags redelig forskning, for å nevne noen få, Tilly, Crossley, Nilsen – og Sartre (1960).

Helt til slutt, kollegaen med *La plus importante bagatelle*, det var fotball han skrev om, ikke politikk (Bromberger 1998).¹⁷ *Annen politikk* får vi kanskje si, for frontene mellom lag og nasjoner i fotballens bisarre verden kan da sannelig bli like opprivende, like destruktive, ja stundom nesten like blodige som noen. Og slike fotballkamper som bare er veldig spennende, de har også regjeringsmedlemmer som passer på å bli sett på tribunen.

Men bevares, Gerhardsen satt jo også i Holmenkollen med matpakke.

Noter

1. Utsagnet er Ulf Torgersens, hans svar på hvorfor han ikke regnet 1905 som en legitimitetskrise på linje med 1814, 1884, 1920-åra med DNAs Moskva-

- tilslutning, og naziokkupasjonen 1940-45.
2. Uttrykket 'fiendebilder' har vunnet et visst innpass i samfunnsvitenskapene fra journalistikken; en fengende metafor jeg ikke har klart å finne noe grunnlag for som strengt faglig begrep.
  3. Jeg har blitt oppdatert gjennom Kjellmans og Majken Sørensen bidrag, takk til begge. Ørnulf Seippels og Alf Gunvald Nilsens bidrag nådde meg dessverre i se-neste laget. Litt mer om Sørensen og Nilsen lenger fram.
  4. Attac kan passe inn under flere av Touraines typer; når medlemmer annonserer at 'En ny verden' er mulig, nærmer de seg f.eks. type (7) under.
  5. Bygger på Touraines *Sociologie de l'action*, 1965, velvalgt kort utdrag fins i Østerbergs *Handling og samfunn*. For en noe nyere framstilling se *La voix et le regard*, 1978, særlig kap. 4.
  6. Men ikke for samene nei, jf. Otnes (1970), Bull (2005) og Lae (2003/1975).
  7. Alf Gunvald Nilsens skille mellom *movements from below* og *movements from above* gjør trolig dette enda klarere, se hans "Collective Remembering and Struggles over Meaning", under publisering, men tilgjengelig fra alf.nilsen@sos.uib.no.
  8. Her etter Majken Sørensens "Ukraines Orange Revolution", kommer i *Sosiologisk årbok* 2005.2: "De gode sociale bevegelser er de, som øger valgmuligheder og respekt og som søger at overbevise og inspirere andre, mens de dårlige sociale bevegelser forsøger at påtvinge andre deres holdning".
  9. Det siste visstnok Ivar Frønes' uttrykk, Sennett snakker om representasjonskultur, uheldig fordi det er egnet til forveksling med Habermas' representative offentlighet.
  10. Tenk på samtidas sosialpolitiske reformbevegelse, et destruktivt Gemeinschaft rett forstått, men med totalt forskjellig betydning enn Sennetts homonym.
  11. En historikernestor som Hobsbawm (1992) analyserer flere komplekse men nærliggende eksempler. Hvis han har rett i at tradisjon er 'oppfunnet' rokker det ved Webers velkjente trikotomi, tradisjon, legal, karismatisk. En grunnleggende forklaringskategori kan vanskelig bygge på tradisjoner i fri flyt. Når Hobsbawm selv ikke gjør vesen av dette er det kanskje fordi han som marxist har lite aktelse for weberianismen.
  12. Dagens USA sliter med noe lignende, utstrakt sinekyre-diplomati. De hadde få utenriksinteresser å forsvare før 1940-45, altså lite erfaring i å trekke tau og intrigere med og mot andre store og små makter. For unntak se Mennell (2004). Klossethet og manglende raffinement preger fortsatt deres diplomati, hvis det da kan kalles det, ikke bare T. Roosevelts gamle "carry a big stick". Would that they spake more softly too – and beat less; Teddy said 'carry', not 'strike'.
  13. Jeg har f.eks. hørt dagens dronning ymte offentlig om at deres riksregalier – "det lille vi har" – er småtteri i forhold til større yrkesfeller sørpå.
  14. Hvis noen syns jeg går for langt i kritikken minner jeg om eldre bidrag som Gunnar Heibergs skandaleskuespill fra 1912, "Jeg vil verge mitt land", (Keilhau (1938:161 ff), riktignok ut fra motsatt grunnholdning, hans 'vi ga oss alt for lett' motsatt min 'vi kunne godt hørt mer på svenskene'. I alle fall, det var den gang

- teatrene våget å ta stilling til aktuelle, intenst kontroversielle spørsmål.
15. Tidlig ute med å vektlegge lederes ekstragevinst ved lokale splittelser var Fredrik Barth (1959).
  16. Det var det siste som rammet den tidlige samebevegelsen på norsk side i perioden ca. 1920-1950-60, se Otnes (1970), jf. også Bull (2005).
  17. Det er uvisst hvorvidt en norsk parallell tittel, Johannes Nymark: *Verdas viktigaste bagatell: essay om fotball og globalisering* (2002) skylder Brombergers fire år tidligere bok noe.

Litteratur

- Alberoni, F. (1981/77) *Movimento e istituzione*, Bologna: Il Mulino
- Anderson, B. (1991/83) *Imagined communities*, London: Verso
- Barth, F. (1959) "Segmental opposition and the theory of games", i *Journal of the Royal Anthropological Institute* vol. 89
- Bromberger, C. (1998) *La plus importante bagatelle du monde*, Paris: Bayard
- Bull, Strøm, K. (2005) "Lappekodisillen og 1905", i Michalsen, Dag; Mestad, Ola, utg. *Rett, nasjon, union. Den svensk-norske unionens rettslige historie 1814-1905*. Oslo: Universitetsforlaget 2005
- Crossley, N. (2002) *Making sense of social movements*, Buckingham: Open university press
- Hobsbawm, E., Ranger, T. (eds.) (1992/83) *The invention of tradition*, Cambridge: Cambridge university press
- Jasper, J.M. (1997) *The art of moral protest*, Chicago Ill., Univ of Chicago press
- Keilhau, W. (1935) "Tidsrummet fra omkr. 1875 til omkr. 1920", bind X i Bull, Edv. et al. *Det norske folks liv og historie*, Oslo: Aschehoug
- Keilhau, W. (1938) *Vår egen tid*, uavh. tilleggsbind til Bull et al. over
- Lae, E. (2003/1975) *Fra Karlstadforhandlinger til reinbeite-konvensjon*, Kautokeino: Diedut nr. 4
- Melucci, A. (1988/89) *Nomads of the present*, London: Hutchinson
- Mennell, S. (2004) "Tensions between Europe and the USA: A long-term Perspective", i *Sosiologisk årbok* vol. 9, nr. 1
- Nilsen, A.G. (in press) "Collective Remembering and Struggles over Meaning"
- Nymark, J. (2002) *Verdas viktigaste bagatell: essay om fotball og globalisering*, Oslo: Samlaget

- Otnes, P. (1970) *Den samiske nasjon. Interesseorganisasjonene i samenes politiske historie*, Oslo: Pax
- Otnes, P. (1973) *Slutten på etterkrigstida*, Oslo: Pax
- Otnes, P. (1991) "Renessanse for Gemeinschaft?", i *Tidsskrift for samfunnsforskning*, b. 32, nr. 4
- Sartre, J.-P. (1960) *Critique de la raison dialectique*, Paris: NRF
- Seippel, Ø. (2002) "Sosiale bevegelser: Innføring, oversikt, utfordringer", i *Sosiologisk tidsskrift*, vol. 11, nr. 2
- Sennett, R. (1974) *The fall of public man*, N Y: Norton
- Smith, A.D. (1986) *The ethnic origins of nations*, London: Blackwell
- Sørensen, M. (2005) "Ukraines orange revolution efteråret 2004", kommer i *Sosiologisk årbok* vol. 10, nr. 2
- Stråth, B. (2005) *Union och demokrati : de förenade rikena Sverige och Norge 1814-1905*, Nora: Nya doxa
- Tarrow, S. (1998) *Power in movement: Social movements and contention policies*, 2nd ed., Cambridge: Cambridge University press
- Tilly, C. (1978) *From mobilization to revolution*, N Y: McGraw Hill
- Touraine, A. (1965) *Sociologie de l'action*. Paris: Seuil
- Touraine, A. (1978) *La voix et le regard*, Paris: Seuil
- Østerberg, D. (1978) *Handling og samfunn*, Oslo: Pax

Sammendrag

Unionsoppløsningen 1905, og markeringen av den i 2005 analyseres som sosiale bevegelser, hovedsakelig med bruk av Touraines (1965, 1978) begreper identitet, opposisjon og totalitet. Konklusjon: Hendelsene i 1905 var en typisk from top down opposisjonsbevegelse, elitene visste hva de var imot, men i liten grad hva de var for og manglet ambisjon om allmenngjøring (totalitet). Med Sartres begreper er unionsoppløsningen typisk seriell, ikke gruppe, med Richard Sennetts et 'destruktivt Gemeinschaft' som typisk maner til kamp mot et falskt fiendebilde. Markeringen i år derimot er om noe en typisk identitetsbevegelse, man vet hvem man er, eller den ledende politiske eliten vil gi inntrykk av at den vet det. Som Barth (1959) påviste, økonomisk-politisk splittelse i liten skala gagnar typisk ledere, 'småkonger', mer enn massene. Til slutt litt om mulige følger av fortsatt union, delt kongehus og utenrikstjeneste, en mye mer positiv mulighet enn hva våre falske fiendebilder har fått mange til å tro.

